

"Her bir hasse için bir ibadet vardır. Onun hilâfında kullanılması dalâlettir. Meselâ, baş ile yapılan secde Allah için olursa ibadettir, gayrısı için dalâlettir. Kezâlik, şuarânın hayalen yaptıkları hayret ve muhabbet secdeleri dalâlettir..." İzahı?

İnsanın mahiyeti büyük bir mescit, içindeki zahiri ve batini aza ve duygular da bu mescit içindeki vazifeli ve abid bir cemaat gibidir. İnsan mahiyetinde bulunan her bir aza ve duygunun bir vazifesi bir ibadeti vardır. Bu noktadan hareketle her bir aza bir insan gibi mükelleftir, yani sorumludur diyebiliriz.

İnsan fitrat ve fitrata konulan cihazat bakımından, mahlukat içinde en cami ve en külli bir keyfiyete sahiptir. İnsanın her bir aza ve duyguları bir aleme açılan pencereler hükmündedir. İnsan o pencereler vasıtası ile o alemleri seyredebilir.

Mesela, insandaki **göz**, renkler alemine açılan bir penceredir. Göz ile o renkler alemindeki cümbüş ve nakışları seyreder ve sanatkarına karşı bir yol bulur. Göz bu alemi seyrederken, Allah'ın sanatları ve nakışları suretinde seyrediyor ise, hem ibadet hem de lezzet alır. Gözün görmesi zaten kendi başına bir lezzettir. Göz görmüyor, nakışları ve sanatları Allah'a değil de tabiata veriyor ise, bu onun hem maddi hem manevi elemidir.

Keza **kulak**, sesler aleminin bir kapısıdır. İnsan o kapıdan bütün mahlukatın tesbih ve zikirlerini işitir. Kulak helal sesleri işitip onda tesbih ve zikir manalarını idrake vasıta oluyor ise, bu onun ibadeti ve lezzetidir. Haramları dinliyor ise bu hem azaba sebep hem de fitratına aykırı olduğu için bir elemidir.

Akıl bir kudsi alettir, kainat kitabında yazılan bütün manaları onun vasıtası ile okuyup tefekkür eder. Akıl bu manaları iman hesabına okursa tefekkür olup ibadetlerin en güzeli olur, zira Peygamber Efendimiz (asm), "**Bir saat tefekkür bir yıl nafîle ibadetten üstündür.**"(1) diyor. Yok akıl bu vazifeden mahrum olursa, bu kez de geçmişin acılarını geleceğin endişelerini hazır zamana taşıyan bir azap aleti durumuna dönüşür.

Kalp, külli bir muhabbet istidadı olan yüksek bir latifedir, hiçbir mahluk insan kadar Allah'a muhabbet besleyebilecek kabiliyete sahip değildir. İnsan bu latifesini Allah'ın sonsuz cemalini sevmekte sarf ederse dünya ve ahiretin en bahtıyarı olur, hem de ibadetlerin en kudsisi olan İlahi aşka mazhar olur. Aksi durumda kalp mecazi aşklardan çok azap ve çile çeker. Zira kalbi-i beşer mecazi aşklar ile tatmin olmaz, tatmin olmayınca da çile çeker. Aşıkların maşuklarından şikayetçi olması buna en büyük delildir.

Allah, buna benzer sayısız latife ve duygular ile insanı donatmıştır. Ve her bir latife ve duygunun da ayrı bir vazifesi ayrı bir maksadı vardır. İnsana düşen şey ise, bu duygu ve latifeleri o vazife ve maksatlarda kullanmaktır. İşte bütün bu duygu ve latifeleri Allah'ın istediği bu külli vazife ve maksatlarda kullanmak, ibadetin ve kulluğun özü ve özeti oluyor.

Akıl, Allah'ın sanatlarını okuyup tefekkür etmekte kullanmak için bize verilmiştir. Biz bu cihazı dünyanın geçici ve adi işlerinde sarf edersek bu cihazı verilmiş amacına uygun kullanmamış oluruz. Yine kalbi sadece Allah'a tahsis etmeyip, dünyanın fani ve çirkin yüzüne sarf edersek kalbin verilmiş maksadına aykırı kullanmış oluruz vesaire.

Baş ile yapılan secde Allah için olursa ibadet, başkası için olursa küfür ve dalalet olurken; akıl ile yapılan tefekkür iman hesabına olursa ibadet, felsefe hesabına olursa dalalet oluyor. Bu mizanı bütün azalara tatbik edebiliriz.

(1) bk. *Suyutî, Camiu's-Sağir, II, 127.*